

ANGELA KÖCKRITZOVÁ

RADOST

O objevování lehkosti

KAZDA

ANGELA KÖCKRITZOVÁ

RADOST

○ objevování lehkosti

KAZDA

Vydalo Nakladatelství KAZDA, s.r.o., v roce 2023.

Nové sady 2, 602 00 Brno

www.knihykazda.cz

info@knihykazda.cz

tel.: +420 725 518 237

Elektronické vydání:

Vydalo Nakladatelství KAZDA, s.r.o.

Všechna práva vyhrazena

Datum poslední aktualizace: červen 2023

Formát elektronické knihy: EPUB

ISBN 978-80-7670-135-9

Vytvoření elektronické verze PureHTML.cz, 2023

Papírové vydání:

Původní název: *Freude – Über die Entdeckung der Leichtigkeit*
od Angely Köckritzové

© 2022 Piper Verlag GmbH, München/Berlin

1. vydání

Překlad: Magdalena Havlová

Jazyková redakce a korektura: Marie Kejvalová, Tereza Filinová

Sazba a grafická úprava: Kristýna Franková

Obálka: Pavel Ševčík

Fotografie autorky: Stefanie Schweiger

Ilustrace: mentalmind / shutterstock.com

Tisk a vazba: CPI Moravia Books s.r.o., Pohořelice, Česká republika

ISBN: 978-80-7670-114-4

Knihy lze zakoupit v knihkupectvích nebo výhodně přímo
u nakladatele na www.knihykazda.cz.

PROLOG

Tato kniha vznikla z nálady okamžiku. Seděla jsem v noci u Atlantiku, ostatní už spali. Naslouchala jsem šumění vln, obrovské síle, s níž voda narážela na útes pod domem. Hleděla jsem na moře, nekonečně se kolébající plochu, po níž měsíc rozléval stříbřité světlo. Příliv pohltil pláž, výpadek proudu pozhasíval světla ve vsi. Rybářskou bárku na hladině ani chodce na břehu nebylo vidět. Bylo tu jen moře a noc, noc a moře. Závan soli, svěžesti a řas a pocit, který se ve mně šířil, oceánský, všeobjímající.

Začala jsem psát, psát o radosti. Čím déle jsem psala, tím víc radostí se mi vybavovalo. Bylo to, jako bych ve staré bedně našla perly. Dívala jsem se na ně, leštila je a navlékala na šňůrku. Každá z nich se, jak tam tak visely, třpytila svým vlastním, osobitým kouzlem. Večer co večer jsem usedala a psala o tom pocitu, aniž bych nějak přemítala, kam to povede. Jednoduše jenom proto, že mi to dělalo radost. Prstová cvičení, variace na jediné téma. Hravost.

Někdy to byly drobné postřehy, jindy mě některé z otázek dovedly k dějinám kultury, neurovědě, gastronomii či antropologii. Nalézala jsem blízké a vzdálené radosti, část svého dospělého života jsem totiž strávila ve východní Asii a západní Africe. Tam mě potkaly radosti předtím neznámé, které se tu pokouším prozkoumat.

Během psaní mi došlo, že se raduju mnohem častěji, než jsem si myslela. Dokonce za takových dní, které jsem dříve odbyla jako neradostné, protože byly poměrně nudné, chladné a deštivé, jsem si musela přiznat, že jsem se nejednou radovala z nějaké maličkosti. Také jsem lépe vnímala, co těší druhé. Psát o radosti je jako sledovat malého ptáčka. Vrabce. Dříve jsme ho snadno přehlédli. Nebyl nikterak nápadný, pokud nám zrovna v kavárně nezačal klovat do našeho croissantu na talíři – najednou ho ale vidíme všude. Poletuje kolem rohu, čeká pod stolem, že spadne drobeček, vykukne

zpoza květináče. Svým tenkým hláskem se tvrdošijně procvrlikává dnem. Musíme mu jen naslouchat.

Na světě je samozřejmě mnohem víc radostí než ty, o nichž se zmiňuje tato kniha. Každý a každá z vás si k nim může přimyslet ty svoje. Nepředkládám vám encyklopedii. Spíš chci bez pevného úmyslu putovat, jen tak se potloukat a jako tulák a vagabund vyrazit na cestu – do Země radosti.

ZNÁMOST Z VLAKU

Nastoupil do mého kupé, jednoho z těch malých šestimístných kupé připomínajících spíše Orient expres než vlak Intercity. A už způsob, jak si ovinul svoji hedvábnou šálu kolem krku, dával tušit, že by to mohlo být zajímavé. Mám pocit, jako by se muži učili vznešenému umění, jak aranžovat šály, ve školách pro režiséry a na uměleckých akademiích. Někteří z nich nosí šálu tak, jako by jim ji zrána uhladila maminka. Jiní se podobají kočce vybavené obojkem. Další zase vypadají, jako by je právě rdousil hroznýš královský s výmluvným latinským názvem *Boa constrictor*.

A potom existují muži, kteří si šálu kolem krku našasí tak, jako by jim ji obtočil kolem krku sám vítr, jako by v čele oddílu věrných právě zaveleli k revoluci. Šála se jim kolem ramen vine s takovou lehkostí a elegancí, že za tím nutně musí stát úctyhodná zručnost. Tak jako u účesů japonských zápasníků sumo, účesů, které vypadají poměrně prostě, přičemž je ale vysoce specializovaní kadeřníci celé hodiny tvoří v doslova filigránské práci. Jejich vzdělávání trvá deset let a jen dva nejlepší z celého cechu obdrží status „tokuto“, šťastlivci zmocnění k tomu, aby česali velmistry sumo.

Pánovi, který vstupuje do kupé, je kolem šedesáti. Drapérie šály okamžitě vyzrazuje, že tady půjde o muže velkého světa. Jakmile vejde, okamžitě začíná hovor nádherně zpěvavou němčinou Srbů. Pronese cosi pěkného o mých rukou, objedná, jako gentleman ze staré školy, u průvodčího černý čaj pro nás oba a elegantně se rozpovídá, zatímco kolem nás ubíhá severoněmecká nížina.

Mnoho let pracoval v Ženevě u Spojených národů, teď už je v penzi. Aby si ukrátil dlouhou chvíli, zakoupil si železniční jízdenku Karta 100, takzvanou Černou mambu, a založil si profily na různých on-line seznamkách. Dává si schůzky se ženami po celém Německu. Cesta ho vede vždycky tam, kde tuší nějakou zajímavou paní či slečnu. Poznal tak nejen spoustu žen, ale i mnoho míst. Rád by se zamiloval,

podotýká, nicméně jeho život je v pořádku i tak a cesta je koneckonců cíl. Za pár hodin ho čeká seznamovací večere s jakousi dámou z předměstí Hamburku. Když vystupuje, popřeju mu mnoho štěstí.

Přesně tohle na vlakových známostech miluju. Nikdy nevíme, co nás čeká. Léta pendlování mě naučila, že pasažér, který rád navazuje ve vlaku kontakty, se posadí spíše do malého šestimístního kupé, než aby zvolil velkoprostorový vagon. Jednou jsem se tam setkala s roztomilým teenagerem, přívržencem hnutí Emo, který se půldruhé hodiny pokoušel zprostředkovat mi kouzlo středověkých slavností (s nevalným úspěchem). Jindy s italským divadelním režisérem a pak zase s dítětem, které si se mnou chtělo sto dvacetkrát připít jablečným stříkem. Při jedné z dalších cest v kupé zase seděl marocký surfař a životní kouč anebo překrásný dánský učitel tanga. Stalo se, že se mě jeden mladý muž ptal, co má napsat své nové známosti z Tinderu. Celé hodiny jsem se z jeho pověření snažila být jakýmsi Cyranem z Bergeracu a ráda bych věděla, jak to s těmi dvěma dopadlo.

Na známostech z vlaku je skvělé právě to, že se zakládají na naprosté dobrovolnosti. Není potřeba mluvit. Kdykoli můžete nanejvýš zaneprázdnění šustit novinami, freneticky cosi psát do mobilu či zamyšleně hledět z okna, abyste signalizovali svoji neochotu si povídat. Nikdo nemá povinnost se sbližovat a rozhovor probíhá přesně tak dlouho, jak má: dokud všechny zúčastněné baví. A pokud nám někdo skutečně jde na nervy, tak si prostě přeseďme do jiného kupé.

A právě v této svobodě tkví půvab vlakové konverzace. Je to chvála náhody, která nás svedla dohromady s dosud neznámými lidmi. V kupé sedí bytosti, s nimiž mě toho kromě trasy Hamburk–Berlín patrně spojuje pramálo, od nichž se ale snad mohu něčemu naučit. Lidé, kteří mě občas přivádějí v úžas, jsou možná zábavní, takže se s nimi v nejlepším případě mohu i zasmát.

Ten, kdo celé roky pendloval, ví, jak vyčerpávající to může být. Zatímco se ostatní ještě jednou obrátí v posteli, postává roztřesená pendlerka už před ranním kuropěním na zastávkách, domů se ale vrací až pozdě večer, zmeškává večere i oslavy narozenin a místo nich se živí rychle zhltnutým jídlem z nádražních pekařství. Jejimi žilami teče nádražní káva bez chuti, která by jí, jak doufá, měla pomoci

přestát až příliš dlouhé dny. Ceny ve vlakových bistroch zná nazpaměť. Ty peníze by se mimochodem daly jinde investovat mnohem lépe.

Čas, který jiní tráví se svými láskami, koníčky či zvířaty, promrhá ve vlaku. Leckdy už sotva vnímá tisíckrát projetou trasu, jako v transu šlape od nádraží k autobusové zastávce. Jako by ji ráno natáhli kolečkem na zádech, pochoduje teď s plechovým klapotem kolem zastávek a lhostejných tváří zírajících do svých displejů.

Radikální programovou alternativou by bylo si každou jízdu vlakem plně prožít. Každopádně se jedná o sociální experiment. Stovky lidí, nacpaných do vlaku, nucených se nějak vyrovnat s možnými zpožděními a přeplněnými vagony. A snad se mezi nimi najde někdo zajímavý. Vlaková známost udělá z nudné jízdy i pro toho nejotupělejšího trvalého pendlera něco, čím by přece cesta měla být vždycky: malé dobrodružství.

U JEZERA

Potopit se do vody za horkého letního dne. Chlad se tříští, voní to tu řasami a lesním rybníkem. Pár temp a všechno je bezčasé a bez tíže. Obrátit se naznak a nechat se nést. Nade mnou modř nebe, přetátá kondenzačním pruhem, vrcholky stromů se kolébají v lehkém vánku, který roznáší po břehu zvuky léta. Povykující děti, beatové rytmy tančících teenagerů, kdosi s hlasitým plesknutím skáče do vody. Lenivě mžourám na břeh. Slunečníky, osušky, rodiny v nedělním znehybnění.

Plavu dál, k tišině rákosu na protější straně. Za ní je les, hluboký a temný, tisíce očí, které mě vidí, a já se před nimi nemohu skrýt. Brouci, ptáci, lišky, myši. Je tu klid, voda je chladná a svěží, přítok jezera pobublává.

Vracím se, vylézám z vody, balancuju na ostrých kamenech u břehu. Potřásám hlavou, vlasy, kapky se zpomaleně rozstříkují, dopadají na kůži přátel, kde se rozprsknou, přátelé jim s křikem uhýbají. Posadím se, pozoruju, jak voda na kůži pomalu schne, jak se stahuje do kapek, které se v horku odpaří, až už zůstane jen zdání chladu.

UMĚNÍ POZDRAVU

Pamatuju doby, kdy pro mě „ahoj“ bylo jenom „ahoj“. Nutný začátek rozhovoru – slovo křiknuté na známé, zatímco jsme je míjeli. Nic, co by stálo za řeč. Musela jsem se odstěhovat o kus dál, do Dakaru, hlavního města Senegalu, země v nejzazším západním cípu afrického kontinentu, abych pochopila: pozdrav je mnohem víc než to. Je to umělecká forma. Zdroj radosti.

Už brzy poté, co jsem začala s každodenními toulkami svou čtvrtí, mě lidé zdravili s nadšením, jako kdybych byla jejich sesterskou duší, která zmizela na moři a po letech se navrácí do své rodné vísky. Lamine, strážce lékárny, vyskočil a tak doširoka mával pažemi, jako by chtěl přivolat záchranný člun. Moussa, hlídač lékařské ordinace, mě zahrnoval tak euforickým potleskem, jako bych právě obdržela maturitní vysvědčení. Prodavačka arašídů, roznašeč novin, taxikář před hotelem, ti všichni měli čas si popovídat, čas na nějakou tu legrácku či malý kompliment. Procházka městem se tak stala zážitkem, ano, každodenní radostí.

Už za pár týdnů strávených v Dakaru jsem se seznámila s více sousedy než v Berlíně za deset let. V Senegalu nikdo neutrousí „brýden“, zatímco vás míjí pohledem a zírá na prodejní pult, na telefon či na pošmournou oblohu. Tady se lidé usmívají, žertují a na setkání si udělají čas. Říct prostě jen „ahoj“ nebo „dobrý den“ se považuje za nezdvořilé. To nejmenší je: „Ahoj, jak se daří?“ Většinou pak následuje: „Tak co, jaké bylo ráno?“, „Vyspala ses dobře?“, „Co rodina?“ A tak dále a tak dále. Čím dál na venkov se jede, tím obsažnější jsou pozdravné formulace.

Během mých prvních lekcí wolofštiny, která je v Senegalu úředním jazykem, jsem se učila pouze a jenom pozdravy. Jsou jich tucty. Tak například otázky: „Jaké bylo tvoje ráno, tvůj den a tvoje noc? Je tvoje rodina doma? Jak se vede tvému muži, respektive tvé ženě, tvým

dětem a co zdraví?“ Fascinující na tom je, že žádný z těchto dotazů neslouží k výměně informací.

Na otázku: „Co je nového?“ prý jsou, jak říkal můj učitel, jenom dvě odpovědi: „Nic nového“ nebo „Ty sám/sama jsi novinkou.“ Takhle se odpovídá i tehdy, když jste minulou noc porodili trojčata či vyhráli milion. Stejně tak se na otázku: „A jak jsi na tom se zdravím?“ vždycky opáčí: „Dobře. Všemohoucímu budiž dík,“ a to i v případě, že ležíme v sanitce nebo máme obě ruce zavázané. V zemi, kde spousta lidí věří na kouzla a čáry, se s osobními informacemi spíše šetří. Nikdo si nepřeje vzbudit závist ostatních radostným oznámením, že zítra poletí do New Yorku nebo že vyhrál v loterii.

Komunikace tak je, alespoň zpočátku, dost ritualizovaná, avšak, což je s podivem, většinou i tak příjemná. Důvod spočívá v srdečnosti, jež nám, jakkoli je součástí rituálu, připadá nefalšovaná.

Znám mladého Senegalce, který vyrůstal v Paříži a přestěhoval se zpět do Dakaru jen proto, že postrádal senegalské umění pozdravu. „V Paříži tě lidé ani pořádně nevnímají. Zamručí svoje ‚*bonjour*‘ a hned zas koukají jinam. V Senegalce tvoje srdce zaplesá, když tě lidi pozdraví.“

V zemi, kde se téměř veškeré transakce zakládají na osobním kontaktu, se setkání stalo uměleckým žánrem. Jeho radostnost a elegance představují hodnotu samu o sobě. Od osobního kontaktu si Senegalci už z principu slibují nejvíce. Kdo chce něco dojednat, nemailuje, ale sáhne po telefonu nebo vás hned navštíví osobně.

Francouzsko-nigerijský antropolog Olivier de Sardan zjistil, že lidé v Africe mají mnohem hustší sociální sítě nežli Asiaté, Evropané či Američané. A sice ty čistě analogové, zcela mimo Facebook či Instagram. Dokonce i příbuzenské vztahy se rozšiřují, lidé představují jako svoje matky ženy, které jsou ve skutečnosti tety, další otcovy manželky či jen sousedky. „Moje máma vždycky říkala: Kamkoli půjdeš, všude hledej mámu. Nebuď individualista – ani v bohatství, ani v chudobě.“ To mi pověděla senegalská spisovatelka Mariama Ndoeye. „Příbuzenství,“ zdůraznila, „není jen v krvi, je to chování.“

Systém vzájemné pomoci, darů a laskavostí prostupuje společností mnoha afrických zemí. Je to dědictví tradiční velkorodiny, která často

zahrnovala desítky, někdy i více než stovku lidí, kteří žili a hospodařili pospolu.

To ovšem má zcela konkrétní dopady. Mnohé z toho, co v Evropě vykonává stát, různé instituce, banky nebo firmy, je v Senegalů věcí osobních vztahů. Jen málo jedinců má účet v bance, pojištění, o penzi ani nemluvě. Stát lidé nezřídka považují za produkt importovaný z Evropy, sděluje mi Ahmadou Aly Mbaye, ekonom a rektor univerzity Cheik Anta Diop. „Vyhýbají se placení daní.“ Místo toho spoléhají na podporu rodiny, přátel a společenství.

Tento model ale má svoje výhody i nevýhody. Na jednu stranu skýtá lidem v zemích, kde nefunguje sociální stát, jistotu. Navíc vzniká tam, kde může být každý teoreticky příbuzným všech ostatních, něco nanejvýš cenného: sociální soudržnost, vřelost, vzájemná blízkost. Spojenectví.

Na druhé straně ale brzdí všudypřítomný tlak na přerozdělování rozvoj ekonomiky. Tradiční přesouvání laskavostí sem a tam se propojilo s moderním duchem kapitalismu. Touhy a žádosti narůstají. Jednoho známého postihl syndrom vyhoření, protože od něho prostě příliš mnoho příbuzných a známých něco chtělo. Kdykoli viděli parkovat jeho auto, okamžitě se mu před domem vytvořila fronta prosebníků.

Kontakty se považují za určitý druh bohatství. „A protože v těch druhých neustále chceme probouzet pocit, že s nimi miníme navázat bližší vztah, jsou pozdravy tolik důležité,“ říká spisovatelka Mariama Ndoeye. „Moje maminka často zdravila lidi celou půlhodinu.“

Pouhé „ahoj“ z vás tudíž – v závislosti na kontextu – může udělat nezdrořáka. Jednou, to jsem ještě byla v Senegalů „nová“, jsem jela s kamarádkou do jakési rybářské osady. Zabloudila jsem a chtěla se tří mladých rybářů s dredy, kteří na kraji cesty pokuřovali trávu, zeptat na cestu. Vyklonila jsem se z okénka a povídám: „Dobrý den, promiňte, jak se dostaneme do xy?“ Jeden z nich mi popuzeně odvětil: „Ty ani nevíš, jak se má moje rodina, a už se mě ptáš na cestu?“

Takové situace je nejlepší vtipným způsobem zmírnit – čímž navážeme na velice moudrou tradici řešení konfliktů, kterou lze najít skoro všude v západní Africe: *cousinage à plaisanterie*, takzvané příbuzenství z legrace. Kdykoli vesnice či etnika uzavírala po válkách

mír, vždycky se někdejší nepřátelé prohlásili za bratrance, za „příbuzné z legrace“. Od tohoto okamžiku bylo možné vyslovit i ten nejhrubší žert, aniž by jeden druhému měli cokoli za zlé. Často jsem zažila, že si naprosto cizí lidé začali jeden druhého dobírat, jakmile zjistili, že pocházejí ze dvou „žertem spřízněných“ etnik.

Funguje to i tehdy, když se nejedná o „příbuzenství z legrace“. Když jsem v Dakaru byla ještě krátce, pověsil se mi jednou na paty zvlášť otravný náhončí, který bezpečným instinktem zvěřil moji neznalost poměrů. Nutil mě, abych s ním šla do nějaké továrny na látky, kde by mu z mého nákupu kápla provize. Když viděl, že nepochodí, požadoval peníze za svoji kávu. Vytrvale mě zpracovával, přičemž používal nesmírně vyčerpávající, jeho kultuře vlastní techniku, jež se ve frankofonní Africe nazývá *fatiguer*: někoho „unavit“. Pachatel na svou oběť neúnavně mluví, nervuje ji takřka k smrti, dokud se přece jenom nevykoupí několika mincemi. Tuhle laskavost jsem mu nehodlala prokázat. Když mě neobměkčil mluvením, vytasil vražedný argument. Že prý jsem rasistka. „Neee,“ povídám, „ale myslím, že vy jste šovinista. Nebo byste si snad tohle dovolil k mužskému?“

Chvíli na mě ohromeně zíral. Pak se zašklebil a začal se hihňat, až nakonec propukl v hurónský smích. Pořádně mi zatleskal a pořád ještě s chichotáním se vydal svou cestou. Kdykoli jsem ho pak mījela na kole, vždycky mi vesele mával a v té nejlepší náladě na mě halekal svůj pozdrav. *À la Sénégalaise*.

TANEC A HRA

Talent vyvzdorovat si na životě být i tu sebemenší šanci na trochu radosti a schopnost odevzdat se mezi dřinou a trampotami okamžiku lehkosti ve mně probouzejí obrovský respekt. Myslím si, že by si lidé většinou moc rádi víc hráli. Stačí pozorovat nadšení, s nímž se dospělí někdy vrhají na dětské hračky, jakmile vedle nich sedí dítě, jehož přítomnost tento jejich zájem ospravedlňuje. To potom házejí papírovými letadélky, s vrčením rozjízďejí autíčka, celé hodiny si hrají s legem či stavebnicí, stavějí jeskyně v rozích pohovek, klouzají se, kolébají a houpou. Jenže kdo tady vlastně určuje, jaké hry jsou pro který věk nebo kdy se má či nemá tančit?

Kdysi jsem se s rodiči procházela kolem Západního jezera v jihočínském městě Chang-čou, když jsme zčistajasna zaslechli ohlušující rámus. Desítky melodií zněly současně, doprovázeny bubnováním, zpěvem a pískotem. Znělo to, jako by se tam konal obrovský trh. Když jsme se vydali po směru toho hluku, spatřili jsme stovky a možná tisíce čínských penzistů, jak se na břehu jezera baví. Jedni se sunuli po asfaltu v tangu, jiní mávajíce pažemi podupávali za zvuků techna a další se otáčeli při toužebných melodiích čínských popsongů. Jedna skupina se věnovala boji s mečem, jiná dělnickému kung-fu, jehož pohyby vycházejí z rutin práce v továrně, další cvičila taiči. Ostatní hráli badminton, šachy nebo byli zabráni do poněkud hazardního mahjongu. Hráli na flétnu, akordeon či strunný nástroj erhu; bubnovali, zpívali operní árie nebo hymny kulturní revoluce, mongolský folklor, ruské revoluční písně a milostné zpěvy. Ne všichni zpívali dobře, někteří příšerně skučeli, což nicméně zjevně hodlali vykompenzovat hlasitostí. Někteří pěvci měli mikrofony a obrovské reproduktory, které si přivezli na příručních vozících, navzájem se snažili jeden druhého přehlušit. Smáli se, hádali, flirtovali – prostě se bavili. Nebyl žádný oficiální svátek, nikdo nevybíral vstupné ani

nerozléval alkohol. Ti dříve narození večer co večer proměňovali břeh jezera v park, v zónu trávení volného času.

V čínských městech jsem často přímo zakopávala o slavnosti všedních dní na krajích ulic. V Čcheng-te se třeba sousedé přestrojili. Jedna dáma se zjevila jako šanghajská mondéna z dvacátých let minulého století, nějaký starší pán zase ve třídiálním obleku a s opiovou dýmkou. Společně předvedli lascivní tanec, zatímco sousedé kolem nich bubnovali, troubili, občas poskakovali a aktéři dračího tance nechali červeného draka zavířit davem. I v těch nejtristnějších sídlištích na periferii, která se podle všech pravidel sociologie měst nutně musela proměnit v ghetta, jsem po večerech vídala jejich obyvatele tančit podél ulic.

U těchto starších lidí se jedná o generaci, která vyrůstala za kulturní revoluce, takže se domnívá, že byla oloupena o svoje mládí. Pak má tedy mnoho co dohánět. Každopádně jsem ale zjistila, když jsem se začala učit čínsky, že „pojď si hrát“ není hovorový obrat, který by používaly děti. To dospělí se neustále navzájem vybízejí ke hram. *Wan'r* může znamenat všechno možné (koncové „r“ je hluboká hrdelní hláska, takže slovo získává plný a temný zvuk), hlavně že se všichni baví. Můžeme jít, vyrazit na túru, tancovat, bruslit, jít na procházku nebo na masáž, navštívit nějaký koncert, hledět na měsíc, pít, hrát karty, chodit do čajovny, cestovat nebo si zajezdit na motokáře. Tak jako mnoho čínských znaků má i *wan'r* bezpočet významů. Investovat do akcií se čínsky řekne „hrát si s akciemi“, což prozrazuje leccos o chování čínských investorů.

Mám pocit, že se ani nejedná o ryze sémantický fenomén. Moje nálada je totiž okamžitě lepší a podnikavější, když mě někdo vyzve ke hře, než když mi tentýž člověk řekne: „Jdem na kafe.“ „Kafe“ budí podezření, že se jedná o pouhou rutinu. Potkáme se v kavárně a pak se eventuálně ještě jdeme projít. Na kávu tak jako tak pořád chodíme s obchodními partnery či kolegy a probíráme pracovní záležitosti. Oč otevřenější, slibnější a dobrodružnější je potom výzva ke hře?

Byly doby, kdy hra a tanec i v Evropě samozřejmě patřily ke každodennímu životu. „Pro nás není snadné si představit, jakou váhu měly hry a slavnosti v dávných společnostech, zatímco dnešní člověk má mezi vyčerpávající, příliš rozbujelou profesní sférou a stejně

nevyhnutelnými rodinnými povinnostmi jen velice málo prostoru k tomu, aby si hrál,“ píše francouzský historik Philippe Ariès ve svém stěžejním díle *L'enfant et la vie familiale sous l'ancien régime* (Dítě a rodinný život za starého režimu, tedy před Velkou francouzskou revolucí). „Ve staré společnosti práce ani nezabírala tak velikou část dne, natož aby měla pro veřejné mínění takovou váhu jako dnes. Nenárokovala si onu existenciální hodnotu, kterou jí už více než celé století přikládáme.“ [1](#)

Hry a rozptýlení se nespokojovaly s kradnými momenty, které jim vyhrazuje dnešek. „Tvořily jeden z hlavních prostředků utužování svazků ve společenství.“ [2](#) Hry nebyly vyhrazeny jen pro děti, spojovaly staré a mladé, chudé a bohaté. Lidé se přestrojovali, tančili, zápasili spolu, házeli míčem, zpívali, hráli v kostky a předváděli dramatické výstupy. Organizování slavností se považovalo za společensky zodpovědnou činnost, již bývali pověřováni nejvyšší hodnostáři. Ještě v 16. století zařizoval karneval v Avignonu Abbé de la Basoche, předseda bratrstva úředních písařů, notářů a prokurátorů.“

Dokonce i jeptišky a mniši si spolu občas zatančili a veřejnost to podle všeho ani v nejmenším nepobuřovalo. Každopádně tomu tak bylo až do reformy řádů v 17. století. „Za letních dní,“ sděluje nám autorka životopisu Matky Angélique Arnaudové, která na počátku 17. století zavítala do opatství Maubuisson, aby klášter reformovala, „odváděla převorka, poté co se ve spěchu odbyly nešpory, řádové sestry o hodný kus dál od kláštera, aby si mohly užívat procházek u rybníků na cestě do Paříže. Tam pak často přicházeli mniši ze Saint-Martin de Pontoise, aby si s jeptiškami zatančili, a to v téže volnosti, jako by to činili při světských příležitostech.“ [3](#) Reformátorka Angélique Arnaudová byla tímto chováním nanejvýš rozhořčena.

Církev už ve středověku zatracovala všechny formy her, píše Ariès. To platilo především pro společenství kněžských stipendistů, kteří se rozhodně neměli oddávat zahálce. V regulích Collège de Seez z roku 1477 čteme: „Nařizuje se, aby se nikdo nesměl účastnit hry v kostky ani jiných neslušných či zapovězených her, a dokonce ani těch přípustných, jako například s opeřeným míčkem.“ [4](#)

Vliv na hry ovšem neměla jenom církev. Na přelomu 17. a 18. století začali učitelé, vychovatelé, morální a politické autority usilovat o zachování mravní čistoty dítěte, konstatuje Ariès. Hry měly být do budoucna poučné a povznášející, měly vstoupit do služeb výchovy, společenství a veřejné morálky. Utvářel se duchovní náhled, propagující postoj ke hrám, zásadně se lišící od dřívějších časů, kdy se i hazard a potyčky těšily široké oblibě.

Stát potřebuje vojáky, to znamená fyzicky zocelené mladé muže. Pedagogové zkoumají hry co do jejich mravního a fyzického užitku, protože „naše děti jsou vojáky ještě předtím, než se narodily. Všechno vojenské vydechuje cosi velkého a šlechtného, co člověka povznáší nad sebe sama,“ [5](#) píše třeba Duviver a Jauffret ve svém traktátu *Gymnastique de la jeunesse* (Gymnastika pro mládež).

Hry se stávají gymnastikou. Historik Ariès podotýká: „Tak se pod rostoucím vlivem humanistických pedagogů, osvícenských lékařů a prvních nacionalistů přechází od násilných a suspektních her starších dob k tělesným cvičením a vojenské přípravě, od lidového zápolení k tělovýchovným spolkům.“ [6](#)

Hra se stává otázkou společenské vrstvy. Kdysi bývaly hry sdílené všemi lidmi bez ohledu na věk a stav. S rozvojem aristokratické společnosti se však šlechta začala vůči zbylé společnosti vymezovat. Od 12. století byly určité hry, například turnaje a napichování kroužků při jízdě na koni, vyhrazeny pouze rytířům. V mírových dobách je měly zaměstnávat, skýtat jim určitý příjem a zabraňovat tomu, aby táhli krajem a plenili. S tím, jak se šlechta izoluje od lidu, už také nehledá rozptýlení v jeho středu. Během staletí se od mnoha her postupně distancuje. Protože ostatní vrstvy společnosti mají snahu šlechtu kopírovat, stává se čím dál více her ryze dětskou záležitostí – nebo mizí úplně.

Tak třeba hra s obručí, při níž děti ženou holí obruč před sebou. To byla ještě na počátku velice oblíbená kratochvíle a od 17. století si v evropských městech takto hrály už jen děti. Poté hra v Evropě téměř vymizela a už jen v Africe spatříme tu a tam děti, jak před sebou kutálejí obruč. „Je pozoruhodné,“ píše Ariès, „že se prastaré herní společenství dětí a dospělých rozpadlo ve stejnou dobu jako soudržnost mezi lidem a buržoazií.“ [7](#)

Dnes jsme se pospolitosti při hrách vzdálili do té míry, že si sotvakdo dokáže představit její někdejší existenci. Všude se ale oplakává ztráta sociálního propojení. Sociologové to vysvětlují rozpadem tradičních prostředí a komunit, ztrátou sdílených hodnot, proměnami trhu práce, kapitalismem, novými technologiemi, globalizací, vznikem sociálních bublin. Je to nanejvýš komplexní. Ale co si takhle pohrát?

1 Philippe Ariès, *Geschichte der Kindheit* (v orig. *L'enfant et la vie familiale sous l'ancien régime*, česky *Dítě a rodinný život za starého režimu*, tedy před Velkou francouzskou revolucí), Hanser, Mnichov 1975/dtv, Mnichov, 12. vydání 1998, str. 139

2 Tamtéž, str. 140

3 Tamtéž, str. 155

4 Tamtéž, str. 157

5 Tamtéž, str. 161

6 Tamtéž

7 Tamtéž, str. 173